

Черней Володимир Васильович,
ректор Національної академії внутрішніх
справ, доктор юридичних наук, професор;
Тихонов Сергій Васильович,
завідувач кафедри оперативно-розшукової
діяльності Національної академії внутрішніх
справ

ПЕРСПЕКТИВИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ ДЕТЕКТИВІВ У КОНТЕКСТІ РЕФОРМУВАННЯ ОРГАНІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Учені та практики неодноразово акцентували увагу на потребі кардинального перегляду інституту оперативно-розшукової діяльності на тій підставі, що в КПК України унормовано повноваження слідчих і співробітників оперативних підрозділів проводити в процесуальному порядку всі необхідні для розкриття та розслідування злочинів слідчі (розшукові) дії, серед яких і ті, які мають негласний характер [1; 2].

Такий «привілейований», порівняно з оперативним працівником, статус слідчого, закріплений у КПК України (ст. 40), передбачає, що слідчий уповноважений доручати проведення слідчих (розшукових) дій і негласних слідчих (розшукових) дій оперативним підрозділам, які, відповідно до ч. 3 ст. 41, зобов'язані їх виконувати. Слід зважати на те, що під час виконання доручень слідчого, прокурора співробітник оперативного підрозділу користується повноваженнями слідчого, проте не має права здійснювати процесуальні дії за власною ініціативою або звертатися із цього приводу з клопотаннями до слідчого судді чи прокурора (ч. 2 ст. 41).

Однак практика засвідчує (зокрема, під час проведення занять у НАВС у межах підвищення кваліфікації поліцейськими), що деякі працівники оперативних підрозділів, попри вимоги закону, ухиляються від виконання доручень слідчого, помилково розглядаючи це як виконання не властивих їм функцій. Причому близько половини опитаних оперативників вважають, що слідчий самостійно мав би виконати надані ним доручення. Водночас 72,0 % опитаних слідчих вважають офіційне закріплення оперативного працівника для постійної допомоги слідчому однією з найефективніших форм організації досудового розслідування.

Така співпраця, по-перше, звільняє слідчого від необхідності писати безліч доручень (що заощаджує час), по-друге, надає змогу сторонам психологічно та професійно сформувані позитивні робочі контакти, оптимально використовувати методи й засоби, наявні в оперативно-розшукових апаратах. Проте цю форму взаємодії не завжди належно сприймають на практиці, зокрема у зв'язку з непорозумінням керівників відповідних служб [3, с. 6].

Через значне збільшення навантаження на слідчих, брак у них практичних навичок організації та безпосереднього проведення одночасно гласних і негласних слідчих (розшукових) дій органи досудового розслідування не спроможні виконувати в повному обсязі покладені на них завдання. Тому їхня робота зводиться переважно до внесення інформації про кримінальні правопорушення до ЄРДР і здійснення заходів гласного характеру. Водночас негласні слідчі (розшукові) дії, з огляду на особливу процедуру та специфічні тактичні прийоми, здебільшого не проводять. Унаслідок цього не завжди забезпечується належне оперативне реагування на вчинені кримінальні правопорушення та цілком не реалізуються завдання кримінального провадження.

Така ситуація зумовила необхідність запровадження нового формату правовідносин органів слідства й оперативних підрозділів кримінальної поліції. Відповідно до Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні (наказ МВС України від 7 липня 2017 року № 575), поряд з терміном «розслідування кримінального правопорушення» застосовано й категорію «розкриття» [4]. Хоча визначення цього поняття нормативно не закріплено, за змістом ідеться саме про встановлення оперативним шляхом обставин злочину й особи підозрюваного в учиненні неочевидного злочину, а також інформування про це слідчого.

У засобах масової інформації дедалі частіше з'являються матеріали про інститут детективів. Детективи – це універсальні поліцейські, уповноважені проводити весь спектр процесуальних (гласних і негласних) дій, спрямованих як на виявлення (англ. *detect* – виявляти), так і на розслідування кримінальних правопорушень.

Першою серед країн пострадянського простору перейняла досвід функціонування інституту детективів Грузія. Спеціально уповноважені офіцери з досудового розслідування протягом тривалого часу вже працюють у поліції Польщі, Німеччини, Чехії,

Франції та інших країн. Поєднання повноважень слідчих та оперативних працівників (у нашому розумінні таких категорій суб'єктів) максимально спрощує їх взаємодію та сприяє роботі в команді, коли всі офіцери відповідного підрозділу поліції однаково зацікавлені в результатах своєї діяльності [5, с. 395].

У вітчизняному правовому полі про підрозділи детективів, які здійснюють оперативно-розшукові та процесуальні дії, уперше було зазначено в п. 4 ст. 5 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» [6].

Суть експерименту із запровадження інституту детективів, який нині триває в деяких підрозділах Національної поліції, полягає в тому, що в структурі слідства створено штатні підрозділи, укомплектовані зі слідчих й оперативних працівників. Таких офіцерів вважають умовно «детективами», хоча юридично це ті самі слідчі, які повинні працювати самостійно, поєднуючи функції слідчих та оперативних підрозділів. Передбачалося, що внаслідок спільної праці та взаємного навчання вдасться сформувати «універсального» працівника, однак досягти цієї мети, за окремими винятками, так і не вдалося.

Утворення в деяких територіальних підрозділах поліції посад «детективів» за рахунок підрозділів, які виконували оперативно-розшукові функції, призвело до втрати ланки, що оперативним шляхом здобувала інформацію про осіб, які вчинили злочини, тобто здійснювала безпосередньо розкриття злочину. Водночас надмірне процесуальне навантаження на новостворених «детективів», об'єктивна необхідність проведення ними низки гласних слідчих (розшукових) дій, їх узгодження та отримання дозволів у прокуратурі й суді унеможливили виконання оперативно-розшукових функцій.

Принципово інша ситуація склалася в підрозділах центрального й обласного рівнів, у яких менший обсяг навантаження позитивно позначається на ефективності праці. Однак і в такому разі очевидною є необхідність співпраці «детективів» з оперативними підрозділами, які забезпечують орган досудового розслідування інформацією, ініціюють підготовку доручень на проведення слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій, надають пропозиції до плану розслідування, здійснюють роботу з конфіденційними джерелами, беруть участь у реалізації інформації та супроводженні кримінального провадження під час судового розгляду.

Прикладом успішного впровадження інституту «детективів» можна вважати організацію роботи у 2017–2019 роках слідчої

групи з розкриття серії вбивств інкасаторів у м. Харкові. Процесуальна незалежність слідчих та оперативний потенціал надали можливість системно відпрацювати низку важливих напрямів і з'ясувати обставини, у край важливі для розуміння суті цих злочинів. Визначальними факторами, що сприяли продуктивній праці, були високі професійні якості кожного члена групи, звільнення від усіх інших видів службового навантаження та концентрація зусиль виключно на плановій спільній роботі.

На наш погляд, з метою запровадження єдиного процесуального статусу для службових осіб, уповноважених здійснювати досудове розслідування в системі Національної поліції (незалежно від назви – «детективи», «слідчі»), необхідно внести відповідні зміни до КПК України, законів України «Про Національну поліцію», «Про оперативно-розшукову діяльність», а також низки відомчих (міжвідомчих) нормативно-правових актів. На рівні центрального органу управління Національною поліцією та підрозділів обласного (міжрегіонального) рівня доцільно створити відповідні департамент й управління (відділи) шляхом об'єднання (злиття) підрозділів слідства та кримінальної поліції. Найвищий ефект від роботи «детективів» слід очікувати в підрозділах стратегічних розслідувань, протидії торгівлі людьми, обігу наркотиків, кіберзлочинності, які самостійно виявляють інформацію про злочинну діяльність, здійснюють заходи щодо її перевірки, документування та реалізації. Невідкладне запровадження таких ініціатив надало б можливість:

- усунути подвійне підпорядкування та внутрішньовідомчі бар'єри між слідчими й оперативними підрозділами;

- оптимізувати кадрові ресурси шляхом скорочення частини керівних посад і значного збільшення чисельності працівників, які уповноважені проводити досудове розслідування;

- наділити службових осіб Національної поліції повноваженнями здійснювати процесуальні дії в кримінальному провадженні за власною ініціативою або звертатися з клопотаннями до слідчого судді та прокурора;

- працювати як самостійно, так і в складі групи (не затрачаючи часу на очікування виконання доручень), а також нести персональну відповідальність за власні дії та рішення;

- забезпечити швидке та повне розслідування найскладніших і резонансних злочинів, учинених організованими групами й злочинними організаціями, зокрема з міжрегіональними та міжнародними зв'язками;

– підвищити якість підготовки (перепідготовки) та підвищення кваліфікації поліцейських за єдиними стандартами професійної освіти.

Стосовно останньої позиції слід зауважити, що в системі поліції Польщі, Німеччини, Чехії та інших країн запроваджено різні категорії посад (від семи до одинадцяти), кожній з яких відповідають нормативно закріплені вимоги до спеціальних звань, стажу практичної роботи за фахом, рівня освіти, а також грошового забезпечення працівників, які уповноважені здійснювати досудове розслідування [7, с. 63–65].

Оскільки в разі реалізації запропонованих вище законодавчих ініціатив на поліцейських буде покладено проведення всього комплексу специфічних процесуальних заходів гласного й негласного характеру, ці фахівці мають проходити підготовку в профільних закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання за єдиними навчальними програмами та подальшою фаховою спеціалізацією (з огляду на розподіл підслідності за лінійним принципом – щодо злочинів загальнокримінального спрямування, у сфері економіки, дорожньо-транспортних, кіберзлочинів тощо).

Список використаних джерел

1. Грібов М. Л. Теорія оперативно-розшукової діяльності: необхідність оновлення системи фундаментальних категорій науки з огляду на потреби практики. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2015. № 3. С. 98–105.

2. Князев С. М. Нормативно-правова регламентація негласної роботи й оперативно-розшукової діяльності в Україні. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 2 (107). С. 123–133.

3. Черней В. В. Перспективи подальшого реформування органів досудового розслідування в системі Національної поліції України. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2016. № 3 (100). С. 5–18.

4. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні : наказ МВС України від 7 лип. 2017 р. № 575. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17>.

5. Чернявський С. С., Татаров О. Ю. Досвід Грузії щодо реалізації нового кримінального процесуального законодавства

в діяльності органів внутрішніх справ. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 2. С. 390–400.

6. Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1698-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18>.

7. Шевчишен А. В. Досудове провадження за кримінально-процесуальним законодавством України та зарубіжних країн (порівняльний аналіз) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2011. 214 с.

Аброськін В'ячеслав Васильович,

ректор Одеського державного університету
внутрішніх справ, кандидат юридичних
наук

ОПТИМІЗАЦІЯ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОНАННЯ СПЕЦІАЛЬНОГО ЗАВДАННЯ З РОЗКРИТТЯ ЗЛОЧИННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІЗОВАНОЇ ГРУПИ ЧИ ЗЛОЧИННОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ

Ефективна протидія злочинності, насамперед в її найнебезпечніших організованих формах, неможлива без обізнаності у процесах, що відбуваються у злочинному середовищі, без можливості впливати на них з профілактичною метою, без ретельного негласного документування фактів протиправної діяльності. Поліцейська практика більшості розвинених країн та позитивний досвід роботи правоохоронних органів України засвідчують, що зазначені функції реалізуються шляхом впровадження у злочинне середовище штатних та позаштатних негласних працівників [6, с. 3]. Разом із тим, чинне законодавство, що регламентує окремі питання впровадження негласних працівників оперативних підрозділів у злочинне середовище, містить певні суперечності.

Відповідно до п. 8 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» оперативним підрозділам для виконання завдань оперативно-розшукової діяльності за наявності передбачених Законом підстав надається право виконувати спеціальне завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації згідно з положеннями ст. 272 Кримінального процесуального кодексу України. Для цього оперативним підрозділам надано право «мати...негласних штатних та позаштатних працівників» (п. 13) та «використовувати конфіденційне співробітництво» (п. 14) [3]. У свою чергу, в